

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Projekts “Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana izglītojamo talantu attīstībai”
Nr. 8.3.2.1./16/I/002

Kādas ir bērna talanta veicināšanas iespējas?

Veicinot bērna talantu izglītības iestādē, vienmēr jādomā par piemērotu mācību procesa organizāciju, kas atbilst bērna talanta potenciālam, un par tādiem mācību uzdevumiem, kas bērnam pilnveido spējas un neļauj zaudēt iekšējo motivāciju.

Kādi ir galvenie principi talanta veicināšanā?

Galvenie bērna talanta veicināšanas principi ir “paātrināšana” (acceleration) – paātrināta programmas apguve – un “bagātināšana” (enrichment) – paaugstinātas grūtības uzdevumi vai izteikti daudzveidīgas aktivitātes. Savukārt, galvenās pieejas bērna talanta veicināšanā ir diferencētas un individualizētas mācības.

Paātrināta programmas apguve praksē nozīmē to, ka daļa bērnu mācās ātrāk, jo viņiem ir strukturētākas priekšzināšanas un vajag mazāk laika atkārtošanai un vingrinājumiem. Mācību stunda, kas ir paredzēta bērnam ar vidēju talanta potenciālu, daļai bērnu var būt par lēnu, tāpēc, pielietojot “paātrināšanu”, viņiem ir iespēja mācību vielu apgūt ātrāk. Mācību stundās to var panākt ar diferencētu mācībām. Iespējams, bērnam ar augstu talanta potenciālu jādod iespēja ātrāk pabeigt pat visu mācību mācību programmu. Apgūstot atsevišķa mācību priekšmeta saturu īsākā laika posmā, bērnam jāturpina mācīties tajā klasē, kur viņam ir vislabākās iespējas attīstīt savas spējas.

Programmas “bagātināšana” nozīmē to, ka bērnam ar augstu talanta potenciālu tiek nodrošinātas paaugstinātas grūtības vai daudzveidīgākas aktivitātes, salīdzinot ar klases vidējo līmeni. Šādas aktivitātes var iekļaut tradicionālajās mācību priekšmetu stundās, piedāvājot papildu uzdevumus, projektus un pielāgojot daļu no mācību programmas atbilstīgi viņa talanta potenciālam. Tās var būt arī papildu aktivitātes ārpus mācību stundām, piemēram, kursi nedēļas nogalēs un radošās nometnes skolēnu brīvlaikos.

Sistemātiskā bērna talanta veicināšanas praksē abus principus – programmas “paātrināšana” un “bagātināšana” – var savstarpēji kombinēt.

Ko tas nozīmē – diferencēta un individuāla pieeja mācībām?

Problēmas, kas rodas klases vai grupas neviendabīguma dēļ, bērnu atšķirīgo mācīšanās vajadzību un interešu dēļ, var risināt, izmantojot diferencētu un individuālu pieeju mācībām. Diferencēta pieeja nozīmē atšķirīgu mācīšanās piedāvājumu bērnu grupām vienas klases

vai lielākas grupas ietvaros. Individuāla pieeja ir darba un mācīšanās līmeņa pielāgošana katra bērna vajadzībām. Lai vienlīdz labi veicinātu visu bērnu talanta attīstību, diferencēta pieeja ir nepieciešama ikvienā izglītības iestādē - gan parastās skolās, gan ģimnāzijās, gan speciālās talantīgo bērnu skolās.

Individualizētas un diferencētas pieejas pamatideja – bērnam mācīšanās kļūst nozīmīga tad, ja prasību līmenis optimāli atbilst viņa mācīšanās priekšnosacījumiem. Tā kā katra bērna priekšzināšanas, intelektuālais potenciāls, radošās spējas, intereses ir stipri atšķirīgas, tad ir vajadzīgas atšķirīgas mācību satura apguves iespējas. Diferencētai un individualizētai pieejai vajadzētu būt mūsdienīga mācību procesa ikdienas praksei, lai katrs bērns ikreiz saņemtu mācīšanās uzdevumus, ko var paveikt sev pieņemamā tempā, no kuriem viņš gūst labumu un, kurus risinot, iemācās kaut ko būtiski jaunu. Izmantojot diferencētu un individualizētu pieeju, bērnam ar augstu talanta potenciālu tiek dota iespēja mācīties ātrāk un daudzpusīgāk, salīdzinot ar citiem klasesbiedriem.

Efektīva diferenciacija un individualizācija klasē vai grupā sākas tikai tad, ja pedagogs ir izzinājis katra bērna intelektuālo potenciālu, radošās spējas, intereses un apzināties attīstības perspektīvas dažādās jomās. Tikai pēc tam pedagogs spēj plānot mācību procesu tā, lai tas stratēģiski atbilstu katra bērna vajadzībām. Plānošanas procesā ieteicams iesaistīt arī bērnus – tad diferencētas un individualizētas mācības izdosies dziļāk un niansētāk. Bērni, tāpat kā pieaugušie, atbildīgāk reaģē uz notiekošo, ja tiek uzklausīti lēmumu pieņemšanas procesā. Viņi iemācīsies arī to, kā izvairīties mērķus jaunu zināšanu un prasmju apguvē un kā formulēt kritērijus, lai novērtētu savus sasniegumus.

Talantīgs pedagogs, izmantojot pieejamos resursus, atradīs piemērotāko veidu, kā katram bērnam attīstīt talantu. Ieteicams iedrošināt bērnus apspriesties ar pedagogiem par viņu interesējošām tēmām. Pedagogi, kas atbalsta bērnu viņa interesējošā tēmā, var kļūt par bērna talanta attīstības virzītāju. Jo vairāk pedagogi zina par bērnu un iekļauj viņu mācību dialogā, jo ātrāk bērns gūs panākumus savu spēju attīstībā. Bērni ar augstu talanta potenciālu ļoti novērtē atbalstošas savstarpējās attiecības.

Dažkārt pedagogi maldīgi domā, ka diferenciacija un individualizācija mācību stundās novedīs pie tā, ka pēc kāda laika visi vienas klases vai grupas bērni būs sasnieguši līdzīgu sasniegumu līmeni un tad visus varēs mācīt vienādi. Taču pieredze liecina pavisam par ko citu: ja mācību stundās, pateicoties diferenciacijai un individualizācijai, izdodas veicināt visu bērnu mācīšanos, tad notiek kas tāds, kas pirmajā mirklī šķiet paradoksāli –diferencētu un individualizētu mācību dēļ atšķirības starp bērnu sasniegumiem mācībās nevis mazinās, bet gan palielinās. Plaša starp "vājākiem" un "spēcīgākiem" bērniem turpina palielināties, jo bērni ar augstu talanta potenciālu, ja viņiem piedāvā piemērotu mācību saturu un metodes, mācās un gūst panākumus straujāk, nekā bērni ar vidēju talanta potenciālu.

Ja pedagogs mācību stundas gatavošanā pārsvarā orientējas uz mācību satura un metožu piemērotību klases vidējam līmenim, ja viņš mācību stundu plāno pa minūtēm un plānotos

soļus veic ar visiem bērniem vienlaicīgi, tad ir paredzamas problēmas. Ja bērnam ar augstu talanta potenciālu, kurš ātrāk mācās un tāpēc arī zina vairāk, jāstrādā ar tiem pašiem uzdevumiem, ar ko pārējiem bērniem klasē, tad viņš ir spiests darīt to, ko jau prot, un zaudē interesi par mācīšanos. Tādā situācijā bērns ar augstu talanta potenciālu mācīsies mazāk, nekā viņš patiesībā varētu, jo viņš būs mazāk motivēts. Diemžēl realitātē bērni mācību stundās reti mācās diferencēti. Bērni ar augstu talanta potenciālu nereti saņem tāda paša veida uzdevumus, kā pārējie, viņiem nemaz nav jāiegulda piepūle tos paveikt.

Mācību procesa diferenciacija un individualizācija, nodrošinot katram bērnam piemērotas mācīšanās iespējas, no pedagoga prasa lielu ieguldījumu – papildu laiku bērnu talanta potenciāla noteikšanai, mācību materiālu sagatavošanai un atlasei, mācību procesa plānošanai un vadīšanai sadarbībā ar bērniem un kolēģiem.

Kādas ir diferencētas un individuālas mācību formas?

Diferenciacijas un individualizācijas slēgtajām formām raksturīgs tas, ka pedagogs katram bērnam vai bērnu grupai atsevišķi norāda mācīšanās veidu – šīs norādes balstās uz individuālu diagnostiku.

Individualizācijas slēgtās formas ir ļoti noderīgas un efektīvas darbā ar bērniem, kuriem talanta potenciāls ir zemākā pakāpē. Tomēr, lai precīzi izpētītu visu bērnu individuālās attīstības norises un attiecīgi katram bērnam sagatavotu darba materiālus un uzdevumus, pedagogam ir jāiegulda milzīgs darbs, un viņa iespējas ātri vien var tikt izsmeltas. Risinājums varētu būt daudzveidīgu mācību materiālu pieejamība ne tikai bērnu vecumam, bet arī spēju līmeņiem, ko pedagogs varētu pielietot atbilstīgi bērnu vajadzībām.

Individualizācijas atvērtajās formās bērns pats plāno un veido savu mācīšanās procesu un saskaņo to ar pedagogu. Nedēļas darbi, brīvie darbi, projekti, atvērtas, pašvadītas mācību stundas, atklājošā mācīšanās ir atslēgas vārdi mācību stundām, kurās pedagogs paļaujas uz to, ka bērni grib mācīties, ka viņi ir gatavi ieguldīt pūles un gūt sasniegumus. It sevišķi bērniem ar augstu talanta potenciālu šādas individualizācijas formas var būt ļoti noderīgas, jo tās dod iespēju strādāt patstāvīgi, augstā līmenī un ar kompleksiem uzdevumiem. Atvērtās individualizācijas formas no pedagoga prasa labas metodikas zināšanas, kā arī patiesu ieinteresētību apgūstamās satura jomas aktualitātēs un katra bērna panākumos.

Atvērtās individualizētās mācību formas, kurās ir iespējama pašvadīta, aktīvi atklājoša mācīšanās un kurās bērns tiek iedrošināts atrast savu veidu, tempu un metodi, lai nonāktu pie izvirzītā mērķa vai arī vēl tālāk, mobilizē visu klasi censties gūt sasniegumus. Šādā mācību procesā bērni ar augstu talanta potenciālu bieži demonstrē aizrautīgu nodošanos mācību tēmā, lielu izturību un spēju ieinteresēt arī citus bērnus.

Ja bērnam ar augstu talanta potenciālu nav jāapgūst mācību viela vienādā tempā ar pārējiem, viņš ar aizrautību mācīsies lielākiem "lēcieniem" un lielākās "domāšanas vienībās". Mērķtiecīgās mācībās kā piesaistes faktorus ieteicams izmantot arī individuālās

attīstības vajadzības, intereses, hobijus un to, ka bērns pats var izvirzīt individuālus mācīšanās mērķus un izvērtēt rezultātus. Ja pedagogs orientējas uz bērna individuālajiem mācību sasniegumiem, tad ilgtermiņā viņš bērnā veicina fokusēšanos uz viņa paša izvēlētu mācību uzdevumu izpildi. Tomēr arī bērnam ar augstu talanta potenciālu nevar prasīt, lai viņš uzreiz spētu patstāvīgi izvēlēties mācību saturu, uzdevumu sarežģītības līmeni, mācīšanās veidu. Tas ir jāapgūst soli pa solim kopā ar pedagogiem.

Diferenciācijas un individualizācijas slēgtās un atvērtās formas praksē parasti tiek kombinētas – mācību procesu plāno pedagogs, tomēr tajā ir atstāta pietiekami plaša iespēja lēmumus par mācīšanos pieņemt pašiem bērniem. Protams, darba ieguldījums diferencēto mācību stundu sagatavošanā ir lielāks, nekā tad, ja visi bērni “mācās vienādā ritmā”. Ja pedagogiem pašiem ir jāizstrādā mācību materiāli, tad ieteicams to darīt komandā (kopā ar citiem kolēģiem) un savstarpēji dalīties ar materiāliem.

Uzdevumu grūtības pakāpes diferenciācija un individualizācija ir tikai viens no veidiem. Diferencētas mācības var nozīmēt arī to, ka bērni saņem atšķirīgi strukturētu materiālu un atšķirīgus atbalsta veidus. Diferenciācija iespējama arī mācību rezultātos: atkarībā no spējām un interesēm vienas mācību stundas laikā rezultāti var būt pavisam atšķirīgi. Viena no iespējām veidot diferencētas mācību stundas ir kooperatīvā mācīšanās, proti, mācīšanās komandā vai mazās grupās. Ja veido mazās grupas ar bērniem, kuriem ir līdzīgs talanta potenciāls, tad tiek izmantota atvērtā diferenciācija. Spēcīgākās grupas tos pašus uzdevumus veiks citādāk, ja viņi strādās atsevišķi no pārējiem, ja nevajadzēs gaidīt uz citiem grupas locekļiem, nevajadzēs citiem palīdzēt vai paskaidrot. Palīdzēt citiem un paskaidrot – tas var būt jēgpilni, taču tam nevajadzētu būt bērna ar augstu talanta potenciālu ikdienas pienākumam mācību stundās. Iespējamās arī slēgtas diferenciācijas formas, kad bērni vienā grupā saņem atšķirīgas sarežģītības pakāpes uzdevumus.

Dažas mācību metodes ir piemērotas atšķirīgam bērnu mācīšanās tempam klasē, piemēram, “mācīšanās tempa duets”, kur pārus veido tie bērni, kuri spēj uzdevumu veikt vienlīdz ātrā tempā, pēc tam viņi salīdzina risinājumus un padziļina zināšanas savstarpējā domu apmaiņā.

Diferenciācija un individualizācija mācību stundā ir nozīmīgas pieejas bērna talanta veicināšanā. Tas attiecas uz visiem izglītības līmeņiem un uz visiem izglītības iestāžu tiptiem. Priekšstats par klasi vai grupu, kurā visi vienlaikus ir ieguvēji no vienādiem uzdevumiem un visi mācās vienā līmenī, ir ilūzija. Tikai, izmantojot diferencētu pieeju klasē, pedagogs var nodrošināt, ka katrs bērns konkurē pats ar sevi, nevis ar citu bērnu. Ar diferenciācijas un individualizācijas palīdzību pedagogs nodrošina katram bērnam iespēju mācīties pēc iespējas dziļāk un pēc iespējas ātrāk, nepieņemot, ka viena bērna mācību plāns ir identisks ar jebkura cita bērna mācību plānu. Pedagogam ir jābūt pārliecinātam, ka katrs bērns var sasniegt pēc iespējas augstāku zināšanu un prasmju līmeni, salīdzinot ar saviem iepriekšējiem sasniegumiem. Pedagoga uzdevums ir strādāt tik aizrautīgi, lai nodrošinātu, ka katrs bērns mācās vairāk, nekā pats bija domājis, sasniedz vairāk, nekā pats bija cerējis,

un iegūst pieredzi, ka mācīšanās ietver smagu darbu, riskus, kļūdas un tikai pēc tam – personīgus sasniegumus un gandarījumu.

Kāpēc bērni ir jāpārceļ augstākā līmeņa klasē?

“Paātrināšana” klašu līmenī ir bērna pārceļšana augstāka līmeņa klasē. Vairāku klašu mācību saturs tiek apgūts īsākā laika posmā – ne tikai tāpēc, lai ietaupītu laiku, bet arī tāpēc, lai bērnam izglītības sistēma būtu nepārtraukti motivējoša. Bērns ar augstu talanta potenciālu tiek pārceļts augstākā līmeņa (vecākā) klasē, kurā tiek piedāvāts mācību saturs, kas ir viņa piemērots spējām un gatavībai ieguldīt pūles. Izglītības sistēmā ir iespējamās dažādas “paātrināšanas” formas: skolas gaitu uzsākšana priekšlaicīgi, mācību gada izlaišana jeb iespēja “pārlēkt klasēm”, piedalīšanās vecāko klašu mācību stundās atsevišķos priekšmetos, ātrāka studiju uzsākšana augstskolā.

Klasiski izglītības iestādēs klases vai grupas tiek izveidotas ar vienāda vecuma bērniem, taču intelektuālās un radošās spējas var izteikti atšķirties. Plānojot mācīšanās tempu, pedagogi pārsvarā orientējas uz bērnu vidusmēra spējām, kas vienai daļai bērnu izvirza pārāk augstas prasības, citai daļai – pārāk zemas prasības. “Paātrināšana” nodrošina bērnam mācīšanos tādā līmenī, kas atbilst viņa motivācijai un spējām. Tā ir pieeja, kurā tiek mēģināts atrast bērnam, neatkarīgi no viņa vecuma, izglītības sistēmā vietu, kur vislabāk var veicināt viņa spējas atbilstīgi aktuālajam attīstības līmenim. Tā kā bērni ar augstu talanta potenciālu intelektuālajā jomā parasti ir vairāk attīstīti par saviem vienaudžiem, tad bieži viņu īstā vieta ir vienu vai vairākas klases augstāk.

“Paātrināšana” var nozīmēt arī to, ka tiek “paātrināts” viss mācību process, piemēram, grupai diferencētās mācībās vai speciālai talantīgo bērnu klasei. Paaugstinātas grūtības vai daudzveidīgākas aktivitātes ietver no “paātrināšanas” atšķirīgu pieeju: bērni ar augstu talanta potenciālu paliek vispārējās izglītības klasē kopā ar saviem vienaudžiem, bet viņiem tiek sagatavoti papildu augstāka līmeņa mācību materiāli.

Kad vajadzētu priekšlaicīgi uzsākt skolas gaitas?

Pirmās klases bērnu attīstības līmenis var būt ļoti atšķirīgs. Daudzi bērni ar augstu talanta potenciālu jau pirmsskolas vecumā ir gatavi skolai gan fiziskā, gan emocionālā, gan arī sociālā ziņā. Daži bērni prot lasīt, rēķināt un ļoti vēlas iet skolā. Bērniem ar augstu talanta potenciālu un motivāciju pirmsskolas izglītības iestāde vairs nevar piedāvāt atbilstīgus stimulus. Dažkārt pedagogi un vecāki baidās, ka priekšlaicīga skolas uzsākšana bērnam būs pārāk liela slodze un trūkstošais fiziskais briedums nenāks bērnam par labu. Bērniem, kuri pirmajā klasē ir būtiski jaunāki par saviem klasesbiedriem, taču nav ar īpaši augstu talanta potenciālu, skolā tiešām iet grūtāk nekā pārējiem bērniem. Viņiem bieži ir zemāki sasniegumi, tomēr ar laiku pielāgojas arī jaunākie bērni.

Pavisam citāda situācija ir bērniem ar augstu intelektuālo potenciālu. Ja bērns ar augstu talanta potenciālu intelektuālajā jomā uzsāk mācības skolā priekšlaicīgi, tad parasti attīstība noris harmoniski. Ja lēmums ir labi pārdomāts un to atbalsta pats bērns, vecāki un pedagogi,

tad priekšlaicīga skolas gaitu uzsākšana gan īstermiņā, gan ilgtermiņā parasti attaisnojas. Ja atsevišķos gadījumos parādās kādas problēmas, tad biežāk tām ir citi cēloņi, nevis priekšlaicīga skolas gaitu uzsākšana. Apsverot lēmumu par agrāku skolas gaitu uzsākšanu, jāpārdomā, kā jutīsies bērns vēl vienu gadu paliekot pirmsskolas izglītības iestādē. Diemžēl šādā gadījumā bērnam var būt vairāk sarežģījumu, nekā nonākot skolā, jo var veidoties negatīva attieksme pret skolu un mācīšanos.

Agrākai skolas uzsākšanai nozīme ir tikai tad, ja bērns patiešām ir ar augstu talanta potenciālu intelektuālajā jomā, ja viņa fiziskā un sociālā, emocionālā attīstība ir normāla un ja šim pasākumam piekrīt gan pats bērns un viņa vecāki, gan arī izglītības iestāde.

Kad bērnam izlaist mācību gadu jeb “pārlēkt klasēm”?

Ja skolēnam ir atbilstošas zināšanas un prasmes, kā arī sociālā un emocionālā gatavība, skola var lemt par iespēju konkrētā izglītības programmā vienā mācību gadā par apgūtu atzīt divu vai vairāku klašu mācību saturu. Visbiežāk gan mācību gads tiek izlaists sākumskolas posmā.

Ja daudzos mācību priekšmetos bērnam prasības ir pārāk zemas un tas tā ir ilgstoši, tad noderīga var būt “pārlēkšana klasēm”. “Klases pārlēkšana” var notikt jauna mācību gada sākumā, pusgadā vai kādā citā mācību gada brīdī. “Klases pārlēkšana” ir ļoti efektīva, lai pārtrauktu ilgstošu nepietiekamu attīstību vai lai no tā izvairītos. Mācību gada izlaišanas priekšrocība ir izaicinājums bērnam ātri un patstāvīgi apgūt iztrūkstošo mācību saturu un pārbaudīt savas stiprās puses. Bērni ar augstu talanta potenciālu intelektuālajā jomā parasti gūst lielākus sasniegumus. Tikai retos gadījumos bērniem ar augstu talanta potenciālu ir problēmas ar sasniegumiem pēc mācību gada izlaišanas. Pamatizglītības un vidējās izglītības posmā var nedaudz uz kādu laiku pasliktināties sasniegumi atsevišķos mācību priekšmetos, taču parasti tie drīz vien atkal uzlabojas. Nav retums, ka pēc zināma laika atkal šādi bērni ir klasē sasniegumu priekšgalā, un atkal cieš no pārāk zemām prasībām, kaut arī mācības ir augstākā līmenī. Sociālā iekļaušanās jaunajā klasē vairumā gadījumā norit labi. Bieži sociālā situācija pat uzlabojas, jo jaunajā klasē labāk izdodas atrast draugus, nekā tas bija iepriekš. Dažos gadījumos sarežģījumi rodas vidusposmā, jo “pārlēcēji” sava vecuma dēļ ir sarežģītākā situācijā. Šī problēma pārsvarā skar zēnus, un vairumā gadījumā sociālā situācija atkal uzlabojas vidusskolā.

Nešaubīgi, ka “klases pārlēkšana” ir būtiska iejaukšanās bērna mācību gaitā un parasti tas prasa lielas garīgās un sociālās pielāgošanās spējas. Bērns nonāk jaunā klasē, viņam tajā jāiekļaujas un sevi jāapliecina. Viņš ir vidēji par vienu gadu jaunāks, nekā pārējie klasesbiedri. Tāpēc šis solis ir labi jāpārdomā un pedagogiem jāseko līdzi tam, kā jaunajā situācijā jūtas bērns. Tāpat kā ar priekšlaicīgu skolas uzsākšanu, – jo rūpīgāk un bez aizspriedumiem tiks izvērtēti visu iesaistīto personu plusi un mīnusi, jo veiksmīgs būs lēmums un risinājums. Lai palīdzētu bērnam pieņemt lēmumu, viņam var ļaut kādu laiku – no divām līdz četrām nedēļām – izpētīt situāciju jaunajā klasē un tikai tad pieņemt lēmumu. Izpētes posmā viņam būs pietiekami daudz iespēju gūt iespaidus par jauno klasi. Tā kā šis

posms nav pārāk garš, viņš varēs atgriezties savā iepriekšējā klasē, ja izlems par “klases nepārlēkšanu”. Ja bērna iespējas ir rūpīgi pārbaudītas, ja ir labs atbalsts un visi iesaistītie ir pozitīvi noskaņoti, tad “pārlēkšanas” gadījumā nav jābaidās no negatīvām iezīmēm bērna attīstībā. Daudzi bērni apgalvo, ka pēc “klašu pārlēkšanas” ir kļuvuši pašapzinīgāki un iemācījušies labāk pielāgoties jaunām situācijām.

Bērna talanta potenciālam intelektuālajā jomā ir jābūt augstā pakāpē, lai varētu droši prognozēt, ka viņš augstākajā klasē visos mācību priekšmetos varēs ieķļauties. Nākamais priekšnosacījums “klases pārlēkšanai” ir vecumam atbilstoša fiziskā, garīgā un sociālā attīstība. Ļoti būtisks kritērijs –, lai bērns būtu pietiekami informēts par gaidāmo un lai viņam pašam būtu “pārlēkšanas” vēlme. Tikpat svarīgi ir tas, lai abu klašu pedagogi tam piekrist un ir gatavi atbalstīt bērnu šādā lēmumā.

Kaut arī lielākā daļa bērnu ar “pārlēkšanu” ļoti labi tiek galā un ātri iedzīvojas jaunajā klasē, tomēr ir dažas lietas, kas jāievēro pirms “pārlēkšanas”, “pārlēkšanas” laikā un pēc “pārlēkšanas”. Tā kā mācību gada izlaišana ir reta parādība, var gadīties, ka klasesbiedri reaģē ar mulsumu, saasināti vai skaudīgi. Svarīgi, ka pedagogi jau savlaicīgi ar klasi runā atklāti par to, kāpēc bērns plāno pāriet augstākā klasē. Attieksmei pret šo situāciju jābūt pēc iespējas mierīgākai. Vajadzētu izvairīties no “pārlēcēja” īpašas izcelšanas, vienkārši bērniem paskaidrot, ka augstākā klasē viņam būs labāk, jo viņš tur labāk var līdzdarboties un vairāk būs jāpiepūlas mācībās. Parasti bērni akceptē “pārlēkšanu” un vienlaikus viņi mācās, ka attieksme pret cilvēku atšķirībām var būt toleranta. Arī jaunās klases pedagogiem savlaicīgi jārunā ar bērniem un jāpaskaidro “pārlēkšanas” jēga. Pirmajās nedēļās ieteicams pievērst īpašu uzmanību “pārlēcējam” un novērot, vai viņš adaptējas jaunajā klasē. Pedagogi var ik pa laikam apvaicāties, kā bērns jūtas jaunajā klasē un vai viņam ir vajadzīgs kāds atbalsts. Pedagogiem būtu noderīgi savstarpēji apmainīties ar saviem iespaidiem.

Kāpēc ieteicams piedalīties vecāko klašu mācību stundās?

Daži skolēni ir apveltīti ar augstu talanta potenciālu atsevišķās jomās, viņu sasniegumu līmenis atsevišķos mācību priekšmetos ir daudz augstāks nekā vienaudžiem, taču citos priekšmetos – pietiekošs. Šādās situācijās bērniem var palīdzēt, ja viņiem ļauj sev “stiprajā” mācību priekšmetā piedalīties vecākas klases mācību stundās. Jārēķinās ar to, ka tad viņš kavēs savas klases stundas citos priekšmetos. Ja bērns spēj patstāvīgi apgūt iekavēto mācību saturu, tad iespēju robežās viņam to vajadzētu ļaut. Bērna ieguvums no specifiskās veicināšanas bieži ir lielāks, nekā zaudējums no iekavētām stundām citos priekšmetos. Varbūt nākamā mācību gada stundu plānojumā pastāv iespēja ņemt vērā šo īpašo vajadzību.

Kāpēc ir atbalstāmas agras studijas augstskolā?

Vecāko klašu skolēnus, kuri atsevišķās mācību jomās ir ar augstiem sasniegumiem un ir gatavi ieguldīt pūles, var iedrošināt papildu mācībām skolā apmeklēt nodarbības augstskolā. Skola var palīdzēt bērnam sazināties ar augstskolu, nokārtot formalitātes un

atbrīvojot viņu no mācību stundām nodarbību laikā. Ja tuvumā nav piemērotas augstskolas, alternatīva ir piedalīties tālmācībasursos augstskolā.

Dažiem bērniem ir pa spēkam paralēli mācībām vidusskolas pēdējās klasēs absolvēt pat visu kursu kādā studiju programmā. Pēc skolas beigšanas viņi vai nu studē šo pašu jomu tālāk vai arī izvēlas studēt citā specialitātē. Vairumā gadījumu agrās studijas nav "paātrināšanas" pasākums, bet gan īpaši intensīvs mācību papildinājums ārpus skolas. Dažas augstskolas ir izstrādājušas speciālas "agro studētāju" programmas, kurās mācās skolēni. Par skolas pedagoģisko izaicinājumu var uzskatīt ieinteresēto un studijām gatavo skolēnu konsultēšanu un augstskolās gūtās pieredzes piemērotu iekļaušanu mācību darbā skolā.

Kādas ārpusstundu aktivitātes ir noderīgas bērna talanta veicināšanā?

Papildu aktivitātes jeb "bagātināšana", kas notiek ārpus mācību stundām, piemēram, pēcpusdienās, nedēļas nogalēs vai skolēnu brīvlaikos, ir nozīmīga bērna talantu veicināšanas iespēja.

Papildu programmas ietver mācību saturu, kas padziļina mācību satura tēmas (vertikālais paplašinājums), vai arī tādu mācību satura tēmas, kas mācību programmā vispār nav paredzētas (horizontālais paplašinājums). Papildu programmas neaizvieto parasto mācību saturu, bet gan tikai to papildina.

Ārpus mācību stundām bērni ar augstu talanta potenciālu var apmeklēt speciālus kursus, kur viņi kopā ar citiem bērniem apgūst sarežģītu mācību saturu vai arī strādā kopā kādā īpašā projektā, piemēram, gatavojas mācību olimpiādei. Papildu pasākumi var notikt izglītības iestādē vai arī citās iestādēs un organizācijās.

Jaukta vecuma grupās bērni var strādāt ar sarežģītākām tēmām vai mācīties svešvalodas, kas mācību programmās nav paredzētas. Bērniem ar augstu talanta potenciālu darba grupas var veidot no vairāku izglītības iestāžu bērniem. Tādējādi var paplašināt mācību saturu un bērniem ar augstu talanta potenciālu ir iespēja iepazīties ar citiem bērniem, kas arī interesējas par līdzīgām tēmām.

Iesaistoties darba grupās un piedaloties mācību priekšmetu olimpiādēs, bērni bieži gūst jaunu pieredzi, un tas ir efektīvs talanta veicināšanas pasākums. Konkursus var integrēt arī mācību stundās. Pedagogam ir jāinformē savi skolēni par šādiem konkursiem un jāiedrošina viņus piedalīties, ja nepieciešams, jāpalīdz izveidot darba grupu dalībai konkursā. Izglītības iestādes var veiksmīgi sadarboties ar reģionālajiem pētniecības centriem, augstskolām vai uzņēmumiem.

Vecāko klašu skolēniem vilinoša var būt uzturēšanās ārzemēs pusgada vai gada garumā. Dažreiz tā ir laba alternatīva "klases pārlēkšanai". Papildu intelektuālajam izaicinājumam un svešvalodas apguvei kādas citas valsts skolas apmeklējums ir vērtīgs impulss personības

pilnveidē. Bērna ar augstu talanta potenciālu gadījumā iespēju robežās vajadzētu atteikties no tā, ka pēc atgriešanās no ārzemēs pavadītā semestra vai mācību gada, viņš netiek pārcelts nākamajā klasē. Ja bērnam ir liels mācīšanās temps, tad viņš spēs ātri panākt iekavēto mācībās. Laba ideja var būt piedalīšanās skolēnu apmaiņas programmā īsi pirms skolas beigšanas.

Dažās valstīs tiek organizētas skolēnu "akadēmijas" brīvlaikos, kurās bērni var mācīties intensīvosursos. Bez intelektuālā darba mācībuursos viņiem tiek piedāvāta brīvā laika programma ar sporta un kultūras aktivitātēm.

Speciāli kursi bērniem ar augstu talanta potenciālu kādā jomā var notikt arī izglītības iestādē mācību stundu laikā. Šādu kursu laikā bērni tiek atbrīvoti no mācību stundām un darbojas grupā kopā ar citiem bērniem, daļa bērnu var būt arī no citām izglītības iestādēm. Speciāli kursi tiek izmantoti dažādu pētniecības projektu veikšanai. Bērnam ar augstu talanta potenciālu kādā jomā var arī atļaut noteiktās stundās strādāt individuāli pie sava projekta, ko vēlāk viņš prezentē saviem klasesbiedriem. Šāda pieeja ir piemērota, ja bērns prot strādāt patstāvīgi bez pedagoga atbalsta. Šāda koncepcija ir noderīga arī lauku apvidos, ja tuvumā nav specifisku ārpuskolas nodarbību iespēju.

Kāda ir speciālu skolu un klašu loma bērna talanta attīstībā?

Bērniem ar augstu talanta potenciālu kādā jomā var tikt veidota īpaša klase vai skola, kuras mērķis ir piedāvāt iespēju padziļināti apgūt noteiktas jomas, veltot tām palielinātu stundu skaitu nedēļā.

Pamatskolā un vidusskolā noteiktus priekšmetus, piemēram, svešvalodas, bērniem ar augstu talanta potenciālu var piedāvāt apgūt kā intensīvusursos, kuru nodarbībās piedalās bērni no visām paralēlklasēm. Paredzētais saturs tiek apgūts ātrāk, un iegūtais laiks var tikt izmantots valodas zināšanu padziļināšanai, specializējoties, piemēram, vēstures, literatūras un teātra projektos. Bērniem ar augstu talanta potenciālu valodas jomā ir ieteicamas specializētās valodu skolas. Pirmās svešvalodas apguvei šādās skolās ir palielināts stundu skaits, un vecākajās klasēs mācību stundas dažos priekšmetos pilnībā notiek svešvalodā. Ierasta prakse ir arī apvienot īpašās izglītības iestādēs bērnus ar augstu talanta potenciālu vizuālajā mākslā, mūzikā, dejā vai sportā.

Mācīšanās speciālā skolā vai klasē noteikti ir intensīvākā un aptverošākā bērna talanta veicināšana, ko izglītības sistēmā iespējams piedāvāt. Mācību process ir pielāgots bērna uztveres un domāšanas spējām, mācības parasti notiek paātrinātā tempā, un tās tiek daudzpusīgi papildinātas, lai katram bērnam no plašā piedāvājuma klāsta būtu ko izvēlēties atbilstīgi savai talanta jomai un interešu specifikai. Mācoties šādā izglītības iestādē, daudziem bērniem nākas pamatīgi piepūlēties, jo prasību līmenis parasti ir ļoti augsts, un klasesbiedri ir spēcīgi. Sākumā šāda situācija var iedragāt "jaunā" skolēna pašapziņu. Ja bērns nemitīgi salīdzina sevi ar citiem klasesbiedriem, pašapziņa var pazemināties ilgākā

laika periodā. Tas ir tipiski, ka īsi pēc pārejas uz speciālu skolu vai klasi bērni savas spējas novērtē mazliet zemāk.

Lielākā daļa bērnu ar augstu talanta potenciālu speciālās izglītības iestādēs vai klasēs jūtas komfortabli, viņiem ir lielāks mācīšanās prieks un lielāka interese, nekā parastā skolā. Taču speciālā klase vai skola nav pareizā izvēle ikvienam bērnam ar augstu talanta potenciālu – katrs gadījums rūpīgi ir jāizvērtē, vai izaicinājums konkrētam bērnam tiešām nāks par labu vai viņš jutīsies augsto prasību pārslogots un labāk gribētu palikt iepriekšējā mācību vidē. Ja dzīves vietas tuvumā ir speciālā izglītības iestāde vai klase, tad noteikti ir vērts pārbaudīt, vai tās piedāvājums atbilst bērna talanta potenciālam un vai talanta veicināšana tur ir ievērojami labāka, nekā līdzšinējā izglītības iestādē. Ja tuvumā nav nekāda piedāvājuma un, apmeklējot speciālo izglītības iestādi, ir jādzīvo internātā, tad rūpīgi jāizvērtē, vai izglītības piedāvājums attaisnojas.

Mūsdienu sabiedrībā bērni ar augstu talanta potenciālu ir liels izaicinājums izglītības iestādēm. Tas prasa ļoti daudz no pedagoga: zināšanas par dažādiem talantu veidiem, bērnu vajadzībām, bērna uztveri, talantu veicināšanas veidiem un intensīvu atbalstu sarežģījumu gadījumos. Varbūt pēc dažiem gadiem izglītības sistēma būs tik kvalitatīva, ka visi bērni atbilstīgi savam talanta potenciālam diferencētā un individualizētā mācību procesā saņems labu izglītību, un speciālas izglītības iestādes kļūs nevajadzīgas. Dažas izglītības iestādes jau šodien pierāda, ka šis mērķis ir sasniedzams – inovatīvas metodiskās koncepcijas un ļoti motivēti pedagogi panāk, ka katrs bērns mācās atbilstīgi savu spēju līmenim un arī bērni ar augstu talanta potenciālu piedzīvo intelektuālus izaicinājumus.

Literatūra

- Olszewski-Kubilius, P., 2000. The Transition from Childhood Giftedness to Adult Creative Productiveness: Psychological Characteristics and Social Supports. *Roeper Review*.
- Peterson, J. S., 2009. Myth 17: Gifted and Talented Individuals do not have Unique Social and Emotional Needs. *Gifted Child Quarterly*.
- Reis, S. M., Renzulli, J. S., 2004. Current Research on the Social and Emotional Development of Gifted and Talented Students: Good News and Future Possibilities. *Psychology in the Schools*.
- Riley, T., Sampson, C., White, V., Wardman, J., Walker, D., 2005. Connecting-like Minded Learners Through Flexible Grouping. Set, 1.
- Vialle, W., 2007. Paris or Pink. *Australasian Journal of Gifted Education*.
- Wardman, J., Hattie, J., 2012. Administrators' Perceptions of Full-year Acceleration at High School. *Australasian Journal of Gifted Education*.
- Wardman, J., 2018. Supporting the Affective Needs of Gifted Learners. *Exploring Gifted Education*, ed. by Jolly J., Jarvis J., Routledge.